

Снежана С. Башчаревић
Училишњски факултет, Лепосавић

ХРИШЋАНСКО-ВИЗАНТИЈСКЕ ОСНОВЕ И КОСОВСКИ КОРЕНИ У СВЕТОЈ ЕЛЕГИЈИ ДРАГИШЕ БОЈОВИЋА

Рад осветљава културну традицију Косова и Метохије на примеру збирке песама *Светла елегија*¹ Драгише Бојовића. Бојовић припада кругу песника који су сигурно закорачили у српску поезију Косова. Анализа песама указује на мотиве хришћанства и завичаја, који су послужили као везивна нит између словенског и византијског света. Трага се за нацртом за симбиозу хришћанства, косовског тла и књижевности који је косовскометохијску стварност претворито у метафору, симбол, стих. Закључено је да је Драгиша Бојовић свој песнички флуид, своју лирику и лични доживљај претворио у велику слику, у општу ствар и широко кретање, али да ово певање има и другу релацију: то је унутрашње усмерење где он опште претвара у лирско. Трагедију косовског поднебља пратио је средњовековним сликама, религиозном интонацијом, као најприкладнијим метафориским смислом. Бојовић је овом збирком песама обележио савремену косовску стварност, савремену књижевност и обновио традиционалне форме византијске и српске културе.

Кључне речи: Д. Бојовић, *Светла елегија*, Косово и Метохија, хришћанство, Византија, религија, онтологија

О културном наслеђу Срба на Косову и Метохији није речено све. Српска култура се догађа и остварује на размеђи између два пола, својим коренима и духом још увек припада ономе што је у њој византијско, али је радознано отворена ка свим менама с друге стране међе. Дух Византије је код нас живи дух, присутан у православним храмовима, црквеним и световним књигама, у начину живљења и поимања света. Он није толико транспарентан нити наметљив, али се једнако обнавља и евоцира у сликарству, књижевности и теоло-

1 *Светла елегија* награђена је 2001. године за најбољу књигу од стране Књижевног друштва Косова и Метохије.

гији. Примање хришћанства, као и његово касније ширење и духовно отелотворење манифестовало се на непоновљив начин код Светог Саве и бројних наших средњовековних писаца. Дух Византије није мимоишао ни изразите модернисте двадесетог века, као што су Растко Петровић, Станислав Винавер, Десанка Максимовић (у својој каснијој фази, са збирком *Тражим ѿмиловање*). После Другог светског рата у певању наших најпросвећенијих песника Васка Попе, Миодрага Павловића, Ивана В. Лалића огледају се снажни рефлекси и заокупљеност Византијом.

Овај рад разматра збирку песама *Светиа елегија* Драгише Бојовића, оцењујући да Бојовић припада кругу песника који су сигурно закорачили у српску поезију Косова, користећи мотиве хришћанства и завичаја, као везивну нит словенског и византијског света. Шта је Византија значила за Драгишу Бојовића? Најпре, она је за њега била извор мудрости и лепоте, чудо саздано духом. Збирка песама *Светиа елегија* је дуго сазрела и све оно што јој је претходило било је припрема за овај стваралачки чин. Ипак и поред несумњивог континуитета у неким важним поетичким елементима, видљив је прелом: мудрост схваћена на рационалан начин уступила је место мудрости срца испуњеног љубављу према Богу. Када је ова збирка песама у питању, наша пажња усмерена је ка откривању Бојовићевог нацрта за симбиозу хришћанства, косовског тла и књижевности.

Пре тога морамо одговорити на питање: шта је хришћанска онтологија књижевности? Колико нам је познато ово питање до сада није у великој мери разматрано. Прва и основна онтолошка сродност између књижевне уметности и света, потиче из заједничког пра-извора. Хришћанска космогонија и онтологија засноване су на постулату да је свет створен Логосом речи: „У почетку беше Логос (Реч), и Логос беше у Бога, и Логос беше Бог“ (Јован, 1,1). А заједнички и подразумевајући постулат свих разнородних теоријских представа о књижевности јесте управо да књижевно уметничко дело настаје из речи, да је саздано речима, да се оглашава у језику. Онтички темељ књижевне уметности, духовна енергија која књижевно дело чини живим јесте уметникова способност да активира унутарњи смислотворни потенцијал језика, да допре до творачког духовног језгра језика, у којем је сублимисана Реч-Логос. Будући, да „све кроз логос постаде“ (Јован, 1. 3), логично је да све што постоји, па према томе и оно што човек твори својим духом и умом, као и сам људски говор, јесу упосебљене манифестације и објективације Логоса-Речи. Дакле, из људске речи настаје свет књижевног дела. У овом уметниковом речју створеном свету човекова индивиду-

ална егзистенција се самопотврђује и самоостварује као слободан и отворен стваралачки процес, као израз и сведочење првородног, урођеног, духовног потенцијала.

У *Зайису уз књигу „Свети Јефрем Сирин у старој српској књижевности“* Бојовић пише:

„А ја, поучен љубављу према Господу Богу и Спасу нашем Ијесу Христу, и надахнут списима светога Јефрема, писах и у тами и на светлу, а оно што не нађох или разум мој не спозна, би ми дано од Господа. И славослових Господа због тога.“²

Сви појединачни делови једног књижевног дела и његови најситнији елементи, посредно говоре о творачкој свести, о духовној егзистенцији свог писца, а међусобно се повезују и уграђују у вишу целину и, како каже Бахтин, у „крајњу смисаону интенцију дела“ (Бахтин 1982: 76).

Шта је смисао уметне поезије? Да ли и она извире из самог бића? Да ли се људско стварање утква у примарну хришћанску онтичку основу; да ли је недопуњава и надограђује, или је разграђује и отпада од ње? Да ли је уметна, људска поезија као културни феномен секундарна и несамостална творачка активност? Да ли она на нижем стваралачком нивоу копира божанску поезију или успева да се осамостали од свог онтолошког услова и да се заснује као посве самостално, самостворено и самосмислено духовно биће? Је ли реч којом се гради свет поезије само један такт, једна нота у музици и поезији божанског стварања и одржања света, или је свет мелодија по себи и за себе? Ово су стална питања и незаобилазни проблеми којима се бави свака релевантна философија и теорија књижевне уметности, од Платона до данас.

У теолошкој естетици Николаја Велимировића, као и неких других православних мислилаца, на ова сложена питања о смислу и вредности поезије понуђен је једноставан и уверљив одговор: „Песници проничу у дела Божја, и сами спонтано стварају“, констатује Николај, а потом разрађује ову идеју: „Поета је први Божји свештеник... Песници су једини у стању да читају јероглифе природе.“ Ослонац за овакве ставове нашао је у Његошевим стиховима: „Свемогућство светом тајном шапти / само души пламене поете... Званије је свештено поете / глас је његов неба влијаније“.

Смисао људске поезије није у томе да сопственим, оригиналним сликама и фигурама копира свет и постојање, него је њен смисао у томе да проникне у изворни смисао света и постојања.

2 Д. Бојовић, *Света елегија*, „Стари Колашин“, Зубин Поток, 2001, 53.

Изворна косовска мисао била је изложена у делима црквених писаца средњег века, али је заступљена и данас у делима савремених писаца. Српски писци употребљавају различите изразе: косовски завет, косовско предање, легенда, традиција, мисао, мит. У традицији косовског завета вера се ставља на прво место, а „отачаство“ на друго. Тако је у епским песмама из косовског циклуса (Идем, сејо, у Косово равно / за крст часни крвцу прољевати / и за вјеру с браћом умријети!“) и у црквеним текстовима („Нека нас исеку за веру и отачаство“, пише у *Житију кнеза Лазара*). Косово је душа Србинова, незацељена рана, његова крв, клетва, молитва и колевка. Косово је непресушни духовни кладенац који преци оставише својим потомцима да их надахњују снагом и истином како би се, усправни и достојанствени, одржали кроз векове и како би између ропског понижења и смрти увек изабрали смрт као вечни живот, као вечно трајање, као царство небеско.

Поезија Драгише Бојовића исповест је и лични доживљај, али и документована стварност о избеглиштву и изгубљеном завичају. Она је везана за биће српског народа на Косову, за све што чини традицију и баштину, за прогонство као усуд. То је природни след после драматичног потреса српског народа на Косову и Метохији, који, изгубивши све, сеже у онтолошко, враћа се у потрагу за душом. Питање косовске поезије је и питање опстанка српског народа и бол за косовском земљом. Код њега Косово избија као митопоетска тема. Чим се крене са Косова, изгуби се правац.

Светша елегија подељена је у три циклуса: *Припраша*, *Лађа* и *Олттар* који асоцирају на архитектуру православног храма и почиње песмом *Проскомидија* која има улогу пролога. Анализа захтева објашњење ових религијских термина (Михајловски 1934: 56-63). Проскомидија је део олтара у којем се припрема причест (хлеб и вино за службу божју):

„ У олтару
Пет хлебова

Сви од жита
Косовскога

Из метоха, уцвељеног,
Вино, вода“³

3 Д. Бојовић, *Светша елегија*, „Стари Колашин“, Зубин Поток, 2001, 7.

Овим стиховима песник имплицитно жели да укаже да као што тело умире, ако дуго остане без природне хране, тако умире и душа, ако је дуго одвојена од духовне хране коју добијамо кроз Свету Тајну причешћа.

Први циклус песама носи назив *Припрати*. Припрати је предворје православне цркве и овим песмама Бојовић „улази“ у хришћанске и завичајне теме. Садржај једанаест песама које циклус садржи потврђује да је песник усвојио средњовековну поетску форму и њен религиозни смисао. Он је тешку и сложу конструирану канонског облика оживео личном осећајношћу, доживљајем завичаја и косовских светиња. Велики број песама овог циклуса Бојовић је посветио завичају. Завичај је место са јасним цртама истине. Неке од њих су *Божих у Бањама*:

„Светлост на рогу вола,
Слама на поду дома

Топлину из огњишта
Бадњак прима

Пшеница расута
Зарад изобиља

И у прикрајку дечја душа
Да се сећа годинама“⁴

и *Никољдан*:

„Кажу да те године беше голем снег
И дуга пртина
Од Ибра до наших њива

...

Попило се седам ибрика љуте шљивовице,
О мекој нико не поведе рачуна

Песма није престајала ноћи целе,
Права песма колашинска“⁵

У њима су празници и обичаји верно приказани.

Песме циклуса *Припрати* везане су и за сакрално наслеђе и традицију. Он пева о Кулинама, Девичу, Црној Ријечи, Дечанима.

4 Д. Бојовић, *Свешта елегја*, „Стари Колашин“, Зубин Поток, 2001, 16.

5 Исто, 17.

Косово је за песника духовни центар који је изградило своју поезију, велика национална тема у којој се прожима средњовековно и модерно. Песме носе јак печат косовског бола, тајанство косовског тла, косовске мудре земље, као у песми *Кулине /Трагање за (с) ликом/*⁶:

„Изворни Господе Сведржитељу,
Појави се Пресвета,
Огледни се Бестелесни Виде,
Узбуркај претешке таласе
Арханђеле,
Нека се згоди
Као некада у Хони,
Нека се раздвоји вода,
Нека се Поље укаже,
Нека се окрови темељ
И парче лика-слике,
Вољом Твојом,
Нек нађе место своје
На зиду нерушноме.
Подај ми, Спаситељу,
Да још једном видим боју фреске,
Светлост лика,
Дом детињства-завичаја мога.

Удели грешном,
Господе.“⁷

Бојовићева инспирација потиче из атмосфере средњовековља и он се осведочио као песник с изостреним смислом за хришћански симбол и за вредност завичајног амбијента, тако да се у овом циклусу успешно преплићу средњовековни, завичајни и библијски мотиви. То потврђују стихови песме *Црна Ријека*:

...
„И не би стопе човечије
Пре стопе Божије
На том месту“⁸

6 Средњовековни манастир у Старом Колашину, потопљен водом језера Газиводе.

7 Д. Бојовић, *Светија елегџа*, „Стари Колашин“, Зубин Поток, 2001, 14.

8 Исто, 20.

Други циклус песама, *Лађа*, носи ближу одредбу: Писано пре Косова. Уочавамо да у песничком труду има нечег калуђерског, светогорског. Песник често призива библијски смисао и садржаје. Призивајући Богородицу и Св. Петра Коришког употребљава изразе уобичајене у молитвама и тиме потврђује да је у православном духовном песништву истина срца на првом месту. Као потврду наводимо стихове песме *Молијива Св. Пејру Коришком*:

„Опрости им незнање,
 Злобу и неверу,
 Неуздржање и пакост,
 Опрости им
 Непознавање
 Лепоте шибља,
 Топлине стене,
 Пријатељства стуба.
 Опрости им Цркву без темеља,
 Ругање
 И изругивање,
 Недостатак стида,
 Опрости им
 Каменицу бачену,
 Тешку реч
 Немаром или намером
 Изговорену
 Опрости им
 Тежину речи,
 Лакоћу осуде,
 Брзину помисли.
 Опрости им
 Пред тобом погнуту главу,
 Затворене очи,
 За крст незнајуће руке.“⁹

Песме овог циклуса упућују читаоца на теолошки контекст у коме тријумфује хришћанска вера. Песник тражи излаз из безизлаза у вери отаца и у обнављању традиционалних форми византијске и српске културе. Кад притисак живота, притисак историје постане неиздржљив, вера се указује као уточиште. Вера обећава спас и песник у песми *Молијива* каже:

9 Д. Бојовић, *Света елегија*, „Стари Колашин“, Зубин Поток, 2001, 31.

...
„Дођи, Господе у својој слави,
Нек нестане скрби зарад весеља,
Јер у нама је стида велика јама,
Зато нас лиши земног спаситеља
Да би нас, Свевишњи, спасио срама.“¹⁰

У његовој визији спасења, тело и дух су сједињени у духу древног црквеног учења.

Трећи циклус *Олтиар* писан је после Косова. Хронотоп Косова и Метохије је опкољено царство небеско, које је ричућа звер освојила и опустошила:

„Ричућа звер
Једе наше гласове,
Халапљива је на наше очи,
Тумара нашим пољима,
Јуриша на наше песме.

Ричућа звер
Није дошла сама,
Друге је звери узяхала
Да би се докопала
Нашег Поља.

Ричућа звер лаје на наше небо,
Бесна као биво
Кида му крајеве
Не би ли се небо срушило
И утопило у нашој води.

У том кладенцу, у тој лепоти
Не жели да препозна
Своју ругобу.

Жедна ричућа звер
Завија наред Поља.“¹¹

Тог историјског тла више нема, осим у сећању. Овај циклус је меланхолични лирски путопис. Песник помиње поједине области

¹⁰ Исто, 39.

¹¹ Д. Бојовић, *Светша елегија*, „Стари Колашин“, Зубин Поток, 2001, 64.

територије која је трајала годинама и чија је трагична судбина тако речито потврдила мисао једног од великих умова двадесетог века да су цивилизације смртне. У његовом сетном оживљавању прошлости, стварање и разарање, дух и физички нестанак, нада и разочарање иду заједно. Али, упркос свему Косово за њега није само у времену удаљен архетип, него оригинална творевина у светским размерама. Оно је и духовни простор у коме се одиграва повезаност између Врховног бића као невидљиве суштине и човека као суштине видљивог, као у песми *Косово. Храм*:

...
 „Насред Поља пола зида,
 Христос пао у темеље,
 У олатару старац слепи
 Сахрањује старе жеље.“¹²

У овом циклусу иконе и распети Христ су ликови усамљености, а усамљеност је стилска особина душевног песниковог расположења. Његови лирски хероји и његово лирско „ја“ по својој креативној и мисаоној суштини припадају савременој поезији, у коју се уграђује симболика средњовековне прошлости. У овим лирским творевинама се спајају историја и савремени тренутак и остварује континуитет чувања српског аутентичног духа и духовна веза генерација свих времена. Бојовићево опевавање Косова је посве нови естетички феномен и важан допринос вечној теми косовског страдања у српској књижевности. Поистовећивање песника са оним са чим се сусреће, било да је у питању икона или црквена звона, јесте оживљавање тога света. Циљ таквог песничког оживљавања јесте да се непролазна суштина и ванвременска вредност, претворе и пренесу у вечност. Наводимо пример:

...
 „Дечанском зографу
 Оста само да ослика још
 Небо над Косовом
 На којем анђели
 Зузеше своја места,
 А онда појући однесе икону
 Игуману,
 Који ништа друго не прозбори,
 Само још једном,
 Истим гласом као и први пут.

12 Исто, 70.

Нека је благословена
Нова косовска икона.¹³

На крају закључујемо да Драгиша Бојовић свој песнички флуид, своју лирику и лични доживљај претвара у велику слику, у општу ствар и широко кретање, али да ово певање има и другу релацију: то је унутрашње усмерење где он опште претвара у лирско. То је његова двосмерна молитва за косовски усуд. Бојовић је вишевековно косовско земаљско страдање спојио са небеским. Трагедију косовског поднебља пратио је средњовековним сликама, религиозном интонацијом, као најприкладнијим метафоријским смислом. Ову збирку можемо окарактерисати као дневник дубоког и личног доживљаја који се односи на све Србе на Косову. У њој се осећа тешка песникова туга налик грумену хвостанске земље. Ипак, идеја жртве и жртвовања је трагична, али не и песимистичка. У песмама постоји нада да је пораз привремен, да зло није вечито. Из збирке проистиче оптимистичка идеја победе, победе над смрћу у духу хришћанског учења, али и победе над освајачем. Она је косовско-метохијску стварност претворила у метафору, у симбол, у стих. Бојовић је овом збирком песама обележио савремену косовску стварност, а печат јој даје индивидуална религиозност и мотиви хришћанства и завичаја који су послужили као везивна нит између словенског и византијског света. Песник је нашао излаз из безизлаза у вери отаца и у обнављању традиционалних форми византијске и српске културе.

Литература

- Бахтин 1982: М. Бахтин, *Теорија романа*, Љубљана: Цанкаријева založba.
- Булгаков 1991: С. Булгаков, *Православље*, Нови Сад: МС.
- Евдокимов 1992: П. Евдокимов, *Од смрт ка животу*, Београд: *Источник*, 1, Београд, 52-65.
- Егерић 1999: М. Егерић, *Дечанска звона или песништво имагинативне осетљивости*, Нови Сад: *ЛМС*, јануар-фебруар, Нови Сад, 78-92.
- Елиаде 1996: М.Елијаде, *Водич кроз свейске религије*, Београд: Народна књига /Алфа.
- Зорић 2006: П. Зорић, *Исидора Секулић о косовском завету и други есеји*, Београд: СКЗ.
- Јеротић 2004: В. Јеротић, *Човек и његов идентитет*, Београд: Арс либри.

13 Исто, 57.

Михајловски 1934: В. Михајловски, *Библицко-богословски речник*, Ниш: Просвета.

Радуловић 2008: М. Радуловић, *Књижевности и теологија*, Источно Сарајево, Београд: Институт за књижевност и уметност /Православни богословски факултет.

Снежана С. Башчаревић

ХРИСТИАНСКО – ВИЗАНТИЈСКЕ ОСНОВЕ И КОСОВСКЕ КОРНИ В СВЕТЕ ЭЛЕГИИ ДРАГИШИ БОЈОВИЧА

Резюме

О културном наслеђу Срба в Косово и Метохији још не све казано. В овој раду рассмотрен сборник стихов *Святая элегия* Драгиши Бојовича, оценивши принадлежность Бојовича кругу поетов, которые надёжно вошли в сербскую поэзию Косова, используя мотивы христианства и родного края, как нить, связывающую славянский и византийский мир. Делаем вывод, что Византия была для поэта источником мудрости и красоты, но в некоторых важных поэтических заступила своё место мудрости сердца и любви к Богу. Мы открыли, что в этом сборнике Бојович успешно сделал набросок симбозы христианства, косовской основы и литературы, и многовековое, косовское, земное страдание повязал с небесным. *Святая элегия* косовометохийскую реальность превратила в метафору, в символ, в стих. Драгиша Бојович этим сборником стихов показал современную косовскую реальность, а оригинальную ноту поэтическому стиху даёт вспыхнувшая личная религија.

Примљен септембра 2010,
прихваћен за штампу јануара 2011.